

panel:

**Türkiye'de
birincil enerji
kaynaklarının
kullanımı ve
enerji politikası**

Oturum başkanlığını Aybars Ungan'ın yaptığı panele konuşmacı olarak Murat Turan (Maden Mühendisleri Odası Başkanı), Gültekin Türkoğlu (İETT Genel Müdürü) Teoman Alptürk (EMO) ve Kemal Tan (Ankara Sanayi Odası) katıldılar. Odamızın, Enerji Bakanlığından bir yetkilinin panele katılması istemine sözlü yada yazılı bir yanıt alınamadı.

Oda Başkanı Aybars Ungan'ın panelin konusunu açıklayıp, konuşmacıları tanıttığı kısa açış konuşmasından sonra konuşmacılara söz verildi. M.Turan doğal kaynaklar, G.Türkoğlu planlama, T.Alptürk enerji politikası ve üretim tüketim değerleri, K.Tan da sanayici kesiminin istekleri doğrultusunda görüşlerini yönelttiler.

Birinci turda değerlendirmelerini, ikinci turda önerilerini dile getiren konuşmacıların görüşlerini özetle sunuyoruz.

"Doğal kaynakların ne durumda olduğunu belirtmeden önce belirli noktaları vurgulamak isterim.

Sorunlar soyutlanmamalıdır, birlikte ele alınmalıdır. Kaynakları ele almadan önce bunlara etki eden faktörleri ele alalım.

Anayasa doğal kaynakların devletin denetimi altında olduğunu belirlemiştir. Oysa Amerikalılara hazırlattırılan maden ve petrol yasası günümüzde çelişki içindedirler. Doğal kaynaklarımız "tasarruf" altındadır deriz ama belli zümrelere mensup kişi yada kuruluşlar madensel hammaddeler üzerindeki tasarrufta devletten güçlüdür, örneklemek gerekirse: bugün Türkiye'de 523 ruhsat sahası vardır. Bunun dağılımına baktığımızda 484 tanesi özel sektör, 4'ü özel idareler, geri kalan 23 tanesi devlet elindedir.

Bu durum elektrik enerjisine etki ediyor. Hangi santralin üretiminin nereden ve nasıl sağlanacağı belirsizdir, kongrenin açılışında İEK Genel Müdürü de bu konu üzerinde durmuştu. Konuya girersek, maden kaynaklarının boyutlarını açıklamak istiyorum. Ancak hemen belirtirim ki verilen rakamlar daima tartışmaya açıktır, çünkü ülkemizin madensel hammadde kaynakları tesbit edilmemiştir, şu andaki rakamlardır.

Maden kömürü yüksek kalorifik değere sahiptir ve özellikle elektrik enerjisi elde etmek için kullanılması sakıncalıdır. Daha 3. ve 2. Demir-Çelik endüstrisinin gereksindiği kömürü bile Zonguldak havzası sağlayacak durumda değildir. Nitekim 1975 yılı 1.200.000 ton koklaşabilir kömür 1200 TL/ton fiyatla ABD'den getirilmiştir. Koklaşabilir kömür konusunda günümüzde büyük sıkıntı varken ve sanayide kullanılması gerekirken, santrallara tahsis edilmesi yanlıştır.

Linyitlere bakalım, özel sektörün kâr alanlarından biridir linyit. Ülkemizde üretilebilir linyit sahalarının % 92'si özel sektör elindedir. Rezervler yönünden bakıldığında % 63'ü devlet elindedir. Ancak bunun yanısıra üretime bakıldığında 1976'da devlet kesiminin üret-

tiği 9.682.000, özel kesimin ise 3.775.000 ton'luktur. Yani sahaların % 80'ine sahip özel sektör, üretimin % 28'ini gerçekleştirebilmektedir.

Yıllara göre bakıldığında, 1985 de 74.000.000 ton'luk üretim planlanmıştır, ama nasıl gerçekleşeceği belirsizdir. Madencilik sektöründe linyit ve diğer metal üretimine baktığımız zaman, şirketlerin % 90'ı 100.000 TL sermaye ile kurulmuş aile şirketleridir. Bunun dışında kalanlar, birkaçı hariç tamamen kap-kaç madenciligi yapmaktadır. Böyle bir işletmecilikle 74 milyon ton üretmek ve buna bağlı olarak santrallar yapmak ne derece mümkündür, zaman acı olarak gösterecektir.

Şu anda programlanan termik santralların durumuna bakarsak, Afşin-Elbistan'ın ne boyutta ve ne zaman üretim yapacağı yetkililerce de bilinmemektedir. Sivas-Kangal, Muğla-Yatağan, Bursa-Orhanlı ve Çanakkale-Çan sahaları santrallara kömür verebilecek verimli sahalar ama özel sektör elindedir.

Bir noktayı daha vurgulamak istiyorum. Ülkenin sorunu salt enerji değildir, aynı zamanda ısınma, yakacak sorunu vardır. Isınma programlanmamıştır. Bugün ülkede linyitin dört katı odun ve tezek kullanılmaktadır ki bilimsel olarak sakıncalıdır.

Bu açıdan kalorifik değeri yüksek linyitlerin santrallarda kullanılması bir yanlışlığı beraberinde getirecektir.

Petrol için ise, söylenecek hem az, hem de çok şey var. Petrol gereksiniminin % 80'ini ithal eden bir ülkenin petrole dayalı enerjiye gitmesi kadar mantık dışı bir davranış olmaz.

Petrolün durumuna baktığımızda; bugün Türkiye'de yedi kardeşler diye bilinen BP, Shell, Mobil gibi kuruluşların 1956'dan beri gelen hegemonyaları var. Onun da ötesinde dikkati çeken, paravana şirketler var, 13 üretim biriminde ikisi Türk onbiri yabancı kökenli çok uluslu şirketler. Son yıllarda yabancı kökenli kuruluşların arama ve üretimlerinde düşüş olduğu gözleniyor. Bir TPAO, 76 yılında yapılan sondajın % 76'sini gerçekleştiren, 11 şirket geri kalanı sağlayabilmiştir. Bugüne

kadar çok uluslu şirketler nakit olarak 534 milyon TL getirmişlerdir. 810 milyon TL malzeme ve 869 milyon TL diğer kıymetler görünür. Transfer ettikleri para miktarı ise 1,3 milyar TL olarak görünür. Onun da ötesinde petrolde görülen durum şöyle: Daha çok üretimin ötesinde pazarlama, dağıtım ve rafinaj işlerine ağırlık verilmektedir. Nitekim bir ATAS'ın % 56'sının Mobil'e, % 27'sinin Shell'e, % 17'sinin ise BP'ye ait olduğu ve son ayarlamaya ile ancak % 5'inin Mobil tarafından devredildiği görülür. Yine İPRAŞ'ta % 49 hissenin aynı boyutlar içersinde yabancı kökenli olduğu görülür. Petrol ithalatı ihracat gelirlerini yutacak düzeye gelmiştir. Hal böyle iken bugün petrolü sadece enerjide ve onun da ötesinde hiç gereği yok iken, çimento sanayiinde, şeker sanayiinde linyitin rahatlıkla yer alabileceği yerlerde kullanılması yanlış ve sakat politikayı ortaya koymaktadır.

Bir de bitümlü şistlerimiz var. MIA tarafından gerekli araştırmalar zaman zaman yapılmakta. Fakat gündeme gelmiş değil. Ülkemizde tesbit edilmiş 3,7 milyar ton rezerv var ki 780-800 milyon ton kömüre eşdeğerdir. Bunların devreye sokulmasında yarar var."

GÜLTEKİN TÜRKÖĞLU

"Planlı döneme girmeden önce de Türkiye'de enerji sektörü kendi içinde bir plana dayalı olarak gelişmekteydi. Bugüne kadar da öyle oldu, çünkü bu elektriğin karakteristiğinden ileri gelmektedir, depo edilemez. Planlamanın hassas yapılması zorunluluğu vardır. Bu öyle bir sektör ki, hem kaynaklara hem de elektriği kullanacak sektörlerle bağlıdır. Bu nedenle uzun vadeli planlama olmadan, elektrik sektörü kendi içinde ne kadar planlı çalışırsa çalışsın sonunda yine de bir plansızlık ortaya çıkıyor.

Üçüncü Beş Yıllık Planda 'elektrik enerjisi üretimi kömüre ve hidrolik potansiyele dayanacak' diyor. Bakalım elektrik planlamacıları bu ilkeleri kabul etmişler mi? Çalışmakta olan hidrolik santrallar bugün için 1800 MW dolayında ve

8,9 milyar kWh enerji üretebiliyorlar, tınsa halindeki 1750 MW 5,8 milyar kWh enerji üretiliyor. Planlama safhasındaki de toplayacak olursak elde 7500 MW ve 26 milyar kWh İlk bir potansiyel var, nazarı itibare alınmış durumda. Bunun dışında 8500 MW ve 33 milyar kWh'lık bir potansiyel de istikşaf safhasında. Toplam 19000 MW ve 74 milyar kWh. Kömüre gelecek olursak 570 MW ve 3 milyar kWh'lık çalışan linyit santralleri var. İnşa halindeki 810 MW ve 10 milyar kWh, ihale safhasındaki 1400 MW ve 8 milyar kWh, bunlar linyit. Bir de bitümlü şistler var, etüd safhasında gözönüne alabilirsek Beypazarı'nda 300 MW 1,8 milyar kWh planlanmış durumda. 3000 MW yakın bitümlü şist etüd safhasında, 18 milyar kWh ediyor. Toplamda 10 bin MW 60 milyar kWh. Bitümlü şisti çıkarırsak 9 bin MW 54 milyar kWh linyite dayalı üretim söz konusu.

Şimdi 15 yıllık perspektif içinde elektrik enerjisi planlamasında bunlar öngörülüyor. Fakat gerçek durum nedir, bir bakalım. Sonuç niye böyle oluyor? Elektrik enerjisi planlamasını gerek birincil kaynaklardan gerekse planlamaya esas olan tüketim tahminleri esasından saptamak için güvenilir belirli veriler gelmiyor. Bu durumda planlamacılar MİA ve TKİ'nin yayınlarından neler

olabildiğini çıkarıyorlar. Oysa bu kaynaklar sadece elektrik enerjisine tahsis edilmiş kaynaklar değil. O halde birincil kaynaklarda planlamaya gitmek gerekir, bir genel enerji planlaması yapmak gerekir. Bu, Odamız ve çeşitli kuruluşlar tarafından yıllardır söylendiği halde henüz gerçekleşmedi. Genel enerji planlaması hükümetler düzeyinde bile anlaşılabilir değil.

Yapılacak şey önce ülkede bir kaynak araştırması seferberliğidir. Kaynakların envanterinin dökülüp bunların hangi sektörlerde kullanılabileceği ortaya konmalı ve elektrik enerjisi planlamasında kullanılabilir hale getirilmelidir.

Tüketime gelim. Elektrik enerjisi planlaması, üretim, iletim ve dağıtımın bir arada planlanması demek. Üretimi

planlarken talebi gömemiz gerek. Bu talep aynı zamanda bu üretimin nerelere götürüleceğini de bildirecek. Bu bakımdan tüketimi kapsayan sektörlerin tümüyle ilişki kurmak gerekiyor. Yahut bu sektörlerin kendilerinin uzun süreli planlamasının olması gerekiyor. Maaşef ne kamu ne de özel sektörde böyle bir belirgin durum yok.

Bütün bunlar gözönünde tutularak A.Beş Yıllık Plan hazırlanırken elektrik sektörü için % 33'lük bir yedek öngörülmüştü. Ancak talep bilinmezse yedğin mertebesi yine de fazla bir şey ifade etmiyor.

Bir ikinci husus, tüketim taleplerini oluşturan özel sektör taleplerinin bilinemeysi. Özel sektörün yatırımları plan da yer almıyor, yalnız özendiricilik var. Bu ise plan anlayışına uymaz. Plan bir disiplin işidir ve tüm sektörleri kapsamak durumundadır. Denge de burada bozuluyor ülkemizde. Bu bakımdan bu hususlar yerine getirilmediği sürece, Türkiye'de elektrik enerjisi planlamalarının uygulamada istenen sonuçları vermesi beklenemez.

Bir de planlamadan sonra sektörün kendi içinde bazı darboğazlar da etken oluyor. Çünkü üretimden tüketime tek bir sorumlu yok. Kömür MTA'nın elinde, işletmesi TKİ'nin elinde. TEK kömür bulup da santral işletecek. Az önce mülkiyet sorunlarıyla birlikte bu konulara değinilmişti. Hidrolik potansiyelde de durum aynı. Etüdüden inşasına kadar DSİ'nin elinde. TEK ile bir eşgüdüm yok. 1976 programında bu, açıklıkla ortaya çıktı: Bakanlığın denetiminde bir planlama yapıldı, bu planlamada yer almayan 30 tane hidroelektrik santral son gün DSİ'nin programına girdi. Bu bakımdan bu bütünlük sağlanmadıkça planlamadan söz etmek mümkün değil."

TEOMAN ALPTÜRK

"Şu ana kadar konuşulanlar doğru bir enerji politikasının olmadığını gösteriyor. Aslında bu durumu yaşamaktayız.

Önce ülkemizdeki su gücü üzerinde durmak istiyorum. Su kay-

nağını EdF, AET, DSİ, EİE gibi kuruluşlar incelemişler ve hepsi de 75 milyar kWh üzerinde bir potansiyel bulmuşlar. Yalnız şuna dikkat çekmek isterim bu 1973'deki bunalımdan önce yapılan hesaplar idi. Yeni yapılacak etüdlere bu değer 100 milyar kWh olabileceğini tahmin etmek zor değil. Yararlanma oranı ise çok düşük. 1976 sonu verileriyle yararlanma oranı % 9,5'dir. 1985'de yararlanma oranının % 30'a çıkacağı tahmin ediliyor. Yunanistan'da bu rakam 1970'de % 13 idi, 1985'lerde ise % 67'ye varacağı hesaplanmaktadır. Ülkemizde % 9'luk oranı yaklaşık 163 santral sağlamaktadır ve toplam kurulu güç 1900 MW'tır. Fakat bu kurulu gücün üçte biri Keban'a aittir ve enerji açısından % 60'ını sağlamaktadır.

Linyit konusu benden önce işlendi. TEK Genel Müdürünün konuşmasında belirttiği gibi bu kaynaktan yararlanma oranı % 16'dır.

Petrol ise, elektrik enerjisi üretiminde en fazla yararlanılan kaynak görünümündedir. Yaklaşık 3/4'ünü ithal ettiğimiz petrolün elektrik enerjisinde kullanım oranı ortalama % 33 gibi büyük bir rakamdır.

Bir de nükleer enerji sorunu var. Uranyumun 2500 tonluk rezervi olduğu söylenmektedir, kesin rakam değildir ve nükleer santralin 1985'lerde devreye gireceği planlanmaktadır. Oysa az önce de belirttiğim gibi 1985'de su potansiyelinden yararlanma oranı % 30 olacaktır. Doğal kaynaklardan yararlanılmadığını gösteren bir durum. Kaynakların yer aldığı bölgelere de bakarsak, su potansiyelinin güney ve güneydoğuda yoğunlaştığı görülür. Buna karşılık tüketim merkezleri batıdadır.

Ülkede izlenen elektrik enerjisi politikasının durumuna bakalım, baştan beri tutarlı bir yanı yoktur. İlk santral 1902'de kuruldu, 1935'lere kadar genellikle yabancı şirketlerin hem santral kurması hem de ayrıcalıklı işletme haklarına sahip olması şeklinde görülüyor. Daha sonra devletçilik politikası uygulanıyor. 1950'den sonra özel şirketlere ağırlık verildiği görülüyor. Örneğin Kuzeybatı Anadolu Elektriklendirme Türk A.O., ÇEAŞ, Ege

Elektrik T.A.Ş., Kepez-Antalya Havalisi Elektrik Santralleri T.A.Ş. gibi şirketlerin kurulduğunu görüyoruz ve bir kısmı başarısız oluyor. Elektrik enerjisinin tek elden yönetilmesi fikri ise 1953'de gelişiyor ve 1969'da yasallaşıyor. Ancak ÇEAŞ gibi kuruluşların ayrıcalıkları bu yasa da saklı tutuluyor. Ayrıca ÇEAŞ'te yasa da saklı tutulan haklarının ötesinde ayrıcalık tanıyan bir kararname de çıkarılıyor. Bilişildiği gibi bu kararname Danıştay kararlarıyla bu yıl iptal edilmiştir.

Bugün elektrik enerjisinin % 85'i TEK eliyle üretilmektedir. % 9'unu ÇEAŞ, kalanını belediye ve otoprodüktörler üretmektedir.

Bütün bunlardan anlaşıldığı gibi elektrik enerjisi üretiminde plansızlık, bağımlılık ve dağılıklık göze çarpmaktadır. Türkiye'de de aynı durum vardır.

Az önce değinilen tüketim talebine başka bir boyut getireyim. Bir teşvik belgesi sorunu vardır. Herhangi bir konuda teşvik belgesi istendiği zaman, elektrik sektörünün fikri alınmaz. TEK bunu çeşitli kaynaklardan izlemek zorunda kalmaktadır. Tüketimin sektörlere dağılımına bakarsak, makine ve teçhizat sanayiinin % 3 oranında olduğunu görüyoruz. Halbuki tüm sanayi sektörünün toplam tüketimdeki yeri % 8'dir. Bütün bunlar ülkemizde tam, gerçek bir sanayileşmenin olmadığını gösteriyor.

Enerji yetersizliğinin sonuçlarına da değinmek istiyorum. Bunlardan biri gaz türbinleri ve dizel generatörlerdir. Üretim yetersizliğini gidermek amacıyla, Keban da gecikince gaz türbinleri ülkeye girmiştir. Gaz türbinleri puant santralidir. Çabuk kurulabilir ancak üretim maliyeti yüksektir. 1976 yılı enerji üretiminin % 6'sı ancak gaz türbinlerinden elde edilmiştir. Buna karşılık yakıtı ödenen paranın 1/4'ünü tüketmiştir ve baz santrali olarak çalıştırılmıştır, günde 20 saat çalıştırılmaktadır.

Yetersizlik sorunu dizel generatörleri de gündeme getirmiştir. Bu imdat generatörleri Enerji Bakanlığında alınacak bir ruhsatla kurulabilir. Bugüne kadar, 1,5 yılda, 250 MW do-

Turan, Türkoglu, Ugan, Alptürk ve Tan, "Türkiye'de birincil enerji kaynaklarının kullanımı ve enerji politikası" konulu panelde.

layında dizel generatörün üretime geçtiği sanılmaktadır ve gaz türbinlerinin 3/4'ü oranındadır. Dizel generatörler döviz ve yakıt kaybettiren üretim üniteleridir.

Yetersizlik doruk noktasına varınca tasarruf adı altında bir takım ilkeler savunulmaya başlanmıştır. Nitekim Bakanlıkta Tasarruf Milli Komitesi kurulmuş ve bazı önlemler ortaya atılmıştır. İlk öneriler arasında TV yayın saatlerinin kısılması, lamba gücünün yada sayısının azaltılması gibi daha çok meskenlere yönelik bir tasarruf öngörülmüştür. Lamba gücü ve sayısının azaltılması, belli bir aydınlık düzeyi gerektiğinden, sağlık kurallarına aykırıdır. TV konusu ise, eğlence kaynağının kısıtlanması anlamına gelir. Meskenlere yönelik tasarrufun birşey getirmeyeceği kesin rakamlarla bellidir. Bu kesimin toplam tüketimdeki yerinin % 20 ve bunun da ancak en fazla % 10'unun tasarruf edilebileceğini söylersek, bu ilkelerin geçersizliği görülebilir."

KEMAL TAN

"Sanayi Odası olarak Bakanlıktan 20.10.1977 tarihli bir yazı aldık, tüm sanayicileri kapsıyor. Yazıda, sanayi çalışmalarının kaydırılması, hafta tatilinin hafta içine alınması,

gündüz vardiyasının bir kısmının geceye aktarılmasının yararları söz ediliyor. Bu arada bir başka şeye değiniliyor, şöyle: Enerji üretim üniteleri yatırımlarında tasarruf sağlanmasını, gerekse enerji kaynaklarının artan talepleri karşılamayacağı endişesiyle bu kaynakların en iyi şekilde değerlendirilmesini programlamak üzere, konuların teknik, hukukî ve diğer yönleriyle incelenip Bakanlığa bildirilmesi. Sanayi Odalarımızın bu konuda yaptığı çalışmalar Odalar Birliğinde görüşüldü ve rapor tekemmül etmiş vaziyette Bakanlığa intikal ettirilecek.

Aramızda beyaz saçlı arkadaşlar görüyorum. Onlar alınmasınlar, hiçbirimizin doğmadığı zamanlarda Amerika'ya giden bir müdürüme bir soru sormuş, orada sanayinin nasıl geliştiğini sormasını istemiştin. O da Amerika'da her gittiği yerde bu soruya şöyle cevap almış: Biz hiç düşünmeden elektrik santrallerini kurduk, etrafta sanayi de yok ne halt edeceğiz diye düşünüyorduk. Fakat sanayi man-tar gibi bitti ve şimdi zor yetiştiriyoruz.

Türkiye'de işi planlamanın saçmalıklarından da doğan komik bir durum var. Sanayici de harcadığı elektriğin kaç malolduğuna pek bakmıyor. Mühendis arkadaşlarıma şunu çok iyi arzetmek isterim, sanayi sektö-

ründe birim üretim için tüketilen enerjinin istatistiğinin çıkarılması gerekir. Ark fırınlarını örnek gösterebilirim, bu konu enerji yetersizliği doğuran nedenler arasında da sayılabilir. Biz Sanayi Odası olarak konu üzerinde durduk, sadece demir eritilen ark fırınlarında başka yakıtların, ne bulunursa onun kullanılması gerektiğini söyledik, floresan lamba kullanılmasına ön ayak olunmasını da istedik.

Bugün, bir taraftan" enerji yetersizliği, diğer taraftan belediyelerin ve öteki teşekküllerin TEK'e para vermemesi, TEK'in bunu yürütememesi sonucu, bu karmakarışık fasit daire içinde, enerji sektöründeki yatırım muazzam şekilde aksıyor. Santrallarda su neredeyse sifira gelmiş. Tabii bu yüzden puanı karşılayalım diye hafta içine yaymayı düşünüyorlar. Biz, Sanayi Odası olarak yararsız bulduk, hukukî tehlikeleri var, birçok şeyleri geceye kaydırırsanız. Gece, kadınlarla bilmem kaç yaşın altındaki çocuklar çalıştırılmaz. Gece çalıştırırsanız, bunları çalıştığı yerden şehrin merkezine kadar götürme mecburiyeti var.

O da yetmez, şehrin merkezinden evine gidecek adamı, belediye otobüsüne akort edilecek. Böyle şey olmaz. Bütün ötekilerle birlikte alınan tedbirlerin sakıncalarını Bakanlığa bildirdik. Burada bir başka şeye de değindik. Fuel-oil ile çalışan termik santraliardaki artık enerjiyi değerlendirmeye yönelik merkezî ısı santralleri yapılsın, bunlara öncelik verilerek teşvik edilsin dedik.

Erazi arkadaşlar ve çevreler uranyum dışardan gelecek diye nükleer santrallara karşı çıkıyorlar. Esasen biz topyekün inat etmişiz dünyadan geriye kalacağız diye. 1950'den sonra bütün dünya atom enerjisinden yararlanmaya hücum etti. Biz 26 yıl inat ettik, daha bizde atom santrali yoktur, yetişmiş adam da yoktur.

Kaynakların değerlendirilmesi konusunda, ilk tesis sırasında, işletme döneminde ve enerjinin kullanılması diye üç kategori halinde görüşlerimizi Bakanlığa takdim ettik. Kısa vadeli tedbirler içersinde, Enerji Bakanlığı bünyesinde ve-

ya aynı yetkiyi haiz, enerji kaynaklarından yararlanmanın planlanması için alınacak tedbirleri tesbit ve her ay revize ederek kontrol eden bir organın teşkilini istedik. Işık randımanı yüksek cihazların kullanılmasının tavsiye edilmesi düşünüldü. Sanayicinin üretiminin değerine göre enerji kullanması yönünden teşvik belgesi verilmesi de düşünüldü, sanayici bunu kendi kendine nasıl yaptı bilmiyorum.

Alınacak uzun vadeli tedbirler olarak ise, ilgili resmi ve büyük sanayi kuruluşlarına verilecek görevlerle, enerjinin her yönüyle elektrik, ısı ve petrol kaynaklarını kapsayan ve kaynakların en iyi değerlendirilmesi kararlarını almaya yeterli tebliğ, rapor, etüdlere hazırlanması, bütün ilgilileri temsil eden istişari Enerji Kongresinin yapılması önerildi. Sonra tabii gaz araştırmalarının yapılmasını, MİA'nın finanse edilmesini istedik. Ankara civarında tabii gaz bulunduğu geçmişte iddia edilmiştir.

Enerji üretim tesislerinin talebin daima önünde olacak şekilde planlanmasını ve programlanmasını da istedik. Kırık dö-kük işler olmakla birlikte, iftihar ederek söyleyebilirim ki, bir yandan da sanayide çok iyi gelişmeler olmaktadır. Gidin fabrikaları görün. Konu dışı olmakla birlikte müsahahanıza sığınarak bunu da söylemek isterim.

TEOMAN ALPTÜRK

Bir iki noktayı belirttikten sonra çözüm önerilerine geçeceğim. Sn.Tan köyler için floresan lamba önerdi. Ancak bu lambaların teknolojisi de önemli. Bugün ülkemizdeki floresan lambalar en geri teknolojiyle üretilmektedir. Hâlâ Avrupada hiç kullanılmayan floresan tozu kullanılmaktadır. Ayrıca kendileri TEK yasası hazırlanırken belediyelerin de yasaya girmesi gerekir dediler, ama özel şirketleri geçtiler.

Çözüm önerilerimi sıralamak istiyorum. Bir kere işlerin bir süreklilik kazanması ve merkezî anlamda bir planlama yapılması gerekir.

Özkaynaklara dayalı bir enerji

politikası izlenmelidir.

Enerji üretiminde kullanılan tüm kaynaklar kamulaştırılmalıdır. Özellikle linyitleri vurgulamak istiyorum. Rezervler özel sektör elinde verimsiz çalıştırılmaktadır.

Özel kesim elindeki üretim kuruluşlarının TEK'e devredilmesi gerekir.

Enerji kayıplarını azaltmak ve bölgelerarası dengeyi sağlamak amacıyla, sanayi planlamasında enerji üretim merkezlerinin yeri gözönüne alınmalıdır.

Elektrik enerjisi üretiminde kullanılan ağır ekipman sanayiinin, devlet eliyle gerçekleştirilmesine çalışılmalıdır.

Fuel-oil santralleri ve gaz türbinleri gibi dışa bağımlı ve pahalı üretim modelleri terk edilmelidir. Nükleer santrallerin ise uzun vadede ele alınması gerekir.

GÜLTEKİN TÜRKÖĞLU

Sn.Tan'in ifade ettiği bazı hususlara değinmek istiyorum. Sanayi Odasının şikayete hakkı olup olmadığı konusunda bende kuşku var. Aslında 1973'den beri ülkede "olmayan enerji en pahalı enerjidir" ilkesi geliştirildi ve Sanayi Odalarınınca da benimsendi. İşte bizi bu noktaya getiren nedenlerin belki de başında bu ilke geliyor. Çünkü sıkışınca, biz gaz türbinleri de kurarız, fuel-oil'de kurarız diye, ne kömürleri, ne hidrolik kaynakları geliştirdik. Yine bugün çözüm diye karşıma iki tane 100 MH'lık gaz türbini santrali, birkaç yüz MW'lık fuel-oil santrali çıktı. Çözüm olmadığı ortada. Anbarlı Santrali bugün duyduğumuza göre bir günlük yakıtla kalmış, yeni santrallerin yakıtını hangi parayla ve nasıl bulacağız belli değil.

Sn.Tan, üretimin elektrik enerjisi kullanımını yönünde kontrolünü istiyor. Bu konuda da büyük suç yine Sanayi Odalarında. 1973 yılı icra planında 171 nolu tedbir vardır. Bu tedbir, teşvik belgeleri alınırken elektrik enerjisi kullanımı yönünden TEK ile koordinasyonu öngörüyordu, bir belge ile. Fakat Sanayi Odalarınınca bu yanlış anlaşıldı, "sanayicilerin yatı-

rılarını TEK bize verecek" şeklinde. Oysa böyle değildi. Bütün teşvik tedbiri alacak sanayi kuruluşlarının fizibilite raporlarında elektrik var kabul edilir, araştırılmaz. O zaman programdan bir kararnameyle bu tedbir çıkarıldı.

Önerilerime geliyorum. Kısa süreli tedbirleri söyleyeyim. Elektrik enerjisinde devlet tekelidir. Yapılacak ilk şey, inşa halinde bitmek üzere olan santrallerin bütün darboğazlarının öncelikle giderilmesidir ve hızla kömürlerin bugünkü durumu çözümlenmelidir. Bu bir yasa konusu değil, mevcut yasa bunların kamu tarafından ele geçirilmesine müsait. 1974'de Yatağan'da bu başlamıştı, fakat sonradan durduruldu. Bir de birim üretim için kullanılan enerji miktarının azaltılabilmesi tedbiri akla geliyor.

Uzun sürede ne yapılabilir? Bir kere birincil enerji kaynaklarımızın tüm envanterinin çıkarılması, bunların fizibilite çalışmalarının yapılması, bunlara dayanarak genel enerji planlamasının yapılması ve bundan sonra bu kaynakların işletme projelerinin hazırlanarak ilgili kuruluşlara verilmesi.

Planlama yaparken en büyük darboğaz bugünkü kuruluşların mevcut durumudur. MTA, TKİ arasında bunu hızlandıracak bir yeni kuruluşa ihtiyaç var. MTA bugünkü yapısıyla bu kadar işlerin üstesinden gelecek durumda değil. Elektrik tahsis edilecek kaynakları MTA'dan alıp TKİ'ye teslim edene kadarki fizibilite çalışmalarını kısa sürede tamamlayacak yeni bir güce ihtiyaç var. Bu EİE de olabilir.

İkincisi TKİ. Maalesef TKİ bugün işletmecisi zihniyetinde görülüyor. Gerekli kömür üretimi yapacak sorumlulukta kendini görmüyor. Bugün Soma kömürlerinin sahibi gibi, "ne üretirsen satarım" diyor, yani Kömür Satış Tevzi Kurumu zihniyetinin üzerinde bir yatırımcı anlayışta değil. TKİ'nin kendisinin elektrik sektörüne sunduğu bir proje göremezsiniz.

Tüketiciler bazında yapılması gerekenler var. Bir kere sektörel planlamaya süratle ihtiyaç var. Böylece gereksinim ve zaman ortaya çıkacaktır. İkinci-

si bir sanayi planlamasına gerek var. Herkes her istediği yerde sanayi tesisi kurabilir, organize sanayi bölgeleri planlanmalıdır. Büyük enerji isteyen sanayi tesisleri için de, büyük üretim tesislerinin bulunduğu yerler seçilmeli ve teşvik tedbirleri bu amaçla verilmelidir. Bu konuda önemli bir husus, özel sektör yatırımlarının plan disiplini altına girmesidir.

Elektrik sektörünün kendi içinde alacağı önlemler nelerdir? Elektrik üretim iletim ve dağıtımını bir bütün olduğu halde TEK yasasında birçok istisnalar getirildi ve bugünkü darboğaza yol açmış oldu. DSİ'nin durumuna gelelim. DSİ etüd yapabilir, ama hiç olmazsa elektrik enerjisi amaçlı santraller de DSİ'nin elinden inşa yetkisini almak ve TEKE vermek gerekir. İki amaçlı, yani hem sulama hem elektrik amaçlılarda ise TEK ile çok sıkı bir koordinasyon kurarak, planlamada öngörülen zamanda bu tesisleri bitirmekle kendini yükümlü hissetmelidir.

Ayrıcalıklı şirketlere fuel-oil santralleri kuma olanakları tanınabildiğinden, ayrıca bu nedene bağlı olarak da TEKE devri gerekir.

İletimin yanı sıra, dağıtımda büyük bir darboğaz var. Dağıtımda yerel yönetimlere yatırım olanakları tanınmamış, dış kredi bulunsun bile koşulları elverişli olmuyor. Teknik eleman açısından da, örneğin İETT'de olduğu gibi teknik kadro oluşturulması da, birçok nedenlerle, gerçekleştirilemiyor. Tesislerin belediyeden alınması şart, bunu cesaretle söylüyorum, hiç olmazsa yatırım safhasında. TEK yasası buna göre yeniden düzenlenmelidir.

Son olarak bir hususa değinmek istiyorum. Tüketimin üzerinde bir planlama zaten yapılıyor. Ama özel sektör sanayi yatırımları plan dışı olduğundan, tek boyutuyla sorun çözülemez. Yaşadığımız kesintiler, eğer sanayiden düzensiz talepler gelmeseydi, olmayacaktı ve yatırım açısından bugün devrede olmayan santrallerin eksik üniteleri tamamlanmış olacaktı. Sanayi planlaması ile elektrik planlaması bütün olduğundan bu disiplinin sağlanması zorunludur.

MURAT TURAN

Benim söyleyeceklerimi arkadaşlarım da yinelediler. Önerilerimi, getirmeden bir noktayı belirtmek istiyorum. Öneriler, mevcut sistem ve işlerlik içinde geçerlidir ve soruna köklü çözüm getirmez. Getireceğim öneriler bu doğrultuda alınmalıdır.

Başta da belirtmiştim, şu andaki maden yasası Anayasaya aykırıdır. Ormanlarda, göllerde ve denizlerde olduğu gibi doğal kaynaklar üzerinde de özel tasarrufun giderilmesi gerekir.

Petrol üzerinde tekrar durmuyorum, enerji üretiminde petrole dayanmanın sakıncalarını belirtmiştim.

Bir başka konu: sanayi gelişmesi ve enerji diyalogu. Son üç yılda gayri ciddi bir biçimde temelleri atılan kuruluşların bir an için gerçekleştiğini varsayalım. Bu kuruluşların gereksindiği enerjiyi, sanayiciler yada iktidarlar hesaplamış mıdır, bu ortada duruyor.

Enerji, özkaynaklara dayanmalıdır. Bunun dışında getirilecek enerji türleri beraberinde sömürüyü de mutlaka getirecektir. Teknolojik, insan gücü ve maddi konularda sömürüyü getirecektir.

Madensel hammadde kaynakları aramasından işletilmesine, etüdlere kadar geniş boyutuyla yapılmalı ve envanteri çıkarılmalıdır. Politik tercihler her alanda olduğu gibi enerjide de dikkati çeker. Siyasal iktidarlar politik kaygulara göre değil, bilimsel gerçeklere göre hareket etmek zorundadırlar.

Son olarak da şu noktayı belirtmek isterim. Üretimin doğrudan içinde olan teknik elemanların, siyasal inanç ve görüşlerinden dolayı kıyım uğramaları, iktidarın enerjiye çözüm (!) bulma politikalarının bir yansıması oluyor. Bu şekildeki tavırlar yanlıştır, ülkeye yarardan çok zarar getirmektedir.

SONUÇ

Konuşmacıların sözleri bittikten sonra izleyicilerin soruları yanıtlandı ve panel başkanı Aybars Urgan'ın, temel çözümün politik sistem sorunundan geçtiği doğrultusundaki kısa kapanış konuşmasıyla panel sona erdi.